

بسم الله الرحمن الرحيم

نقد و بررسی قول ششم:

اگر چه در بدو امر به نظر می رسد هر یک از اعلام ثلاثه ادّعی خاصی دارند و بعضاً نیز از آنها تحت عنوان سه قول یاد کرده اند، لکن در حقیقت نظر هر سه بزرگوار در موضوع له هیئت امر یک چیز بیشتر نیست و همگی موضوع له صیغه امر را نسبت و ربطی می دانند که میان مادّه یعنی حدث و فاعل آن بر قرار می باشد، اما اینکه این نسبت چنانچه محقق عراقی «رحمة الله علیه» می فرمودند نسبتی ارسالی است، آنگونه که محقق نائینی «رحمة الله علیه» می فرمود نسبتی ایقاعی است و یا چنانچه از کلام محقق اصفهانی «رحمة الله علیه» استفاده می شد نسبتی بعثیّه می باشد؛ چیزی جز نام بردن از واقعیت وحد با تعابیر مختلف نیست. چون بعث، تحریک، ارسال و ایقاع، تماما معنای واحدی دارند و به همین جهت است که می بینیم شهید صدر «رحمة الله علیه» که قائل به نسبت ارسالیّه هستند، در بعضی موارد از این نسبت به «النسبة البعثیّة و التحریکیّة» نیز یاد می کند و همچنین محقق عراقی «رحمة الله علیه» گاهی از این نسبت به «النسبة الايقاعیّة الارسالیّة» و گاهی هم به «النسبة الارسالیّة الايقاعیّة» یاد می نماید.

بنا بر این تمام این اعلام ثلاثه در این جهت که موضوع له صیغه امر چه چیزی است اتفاق نظر دارند و تنها اختلاف آنها در کیفیت استفاده طلب از صیغه امر می باشد؛ از فرمایش محقق عراقی و شهید صدر «رحمة الله علیهما» استفاده می شود که طلب مدلول التزامی هیئت امر می باشد، از فرمایش محقق نائینی «رحمة الله علیه» استفاده می کنیم که طلب به هیچ عنوان، نه به دلالت مطابقی و نه دلالت التزامی استفاده نمی شود و بلکه مثل دواعی دیگری همچون تهدید و تعجیز و ... خارج از مدلول هیئت امر می باشد و کلام محقق اصفهانی «رحمة الله علیه» نیز دو پهلوی است و روشن نیست که طلب آیا از هیئت امر استفاده می شود یا نه؟

در اینجا عرض می کنیم که قطعا مراد اعلام ثلاثه از اینکه نسبت و ربط را موضوع له هیئت امر دانسته اند، مفهوم آن نمی باشد، بلکه نسبت خارجی یعنی مصداق آن می باشد، یعنی می گویند: مفاد هیئت امر ارسال زید در خارج است به سمت مادّه، تحریک او در خارج به سمت مادّه و القاء خارجی او در جهت عمل و لذا محقق عراقی «رحمة الله علیه» در نهاية الافکار تصریح می کند به اینکه «هیئته الخاصّه لا تدلّ الا على النسبة الارسالیّة و المحرّکیّة بین المبدأ و الفاعل، لکن لا مفهوم هذه النسبة، لانه معنی اسمی بل مصداقه و صورة ذلك الربط الخاصّ الحاصل من تحریک المأمور نحو العمل على طبق الارسال الخارجی».

خارج اصول، سال چهارم، «مبحث أوامر»....استاد معظم حاج شیخ عباسعلی زارعی سبزواری مدّ ظلّه العالی

و نسبت به این معنا حقیقتی است که از استعمال صیغه امر گاه تحقق خارجی پیدا می کند و گاهی هم از این نسبت و لو اینکه صیغه امر استعمال شود در خارج محقق نمی گردد. هر یک از ارسال، بعث و تحریک، اموری هستند که گاهی با به کار گیری هیئت امر توسط آمر در شخص فاعل ماده ایجاد می شود و گاهی هم ایجاد نمی شود و در حقیقت نسبت به این معنی امری خارجی است که نه همیشه، بلکه گاهی پس از استعمال و متاخر از آن، مترتب بر استعمال می شوند و ربطی به موضوع له هیئت امر ندارند، بلکه هیئت امر باید بر خوردار از مدلولی باشد که وقتی استعمال می شود به لحاظ مفهوم و معنایی که برای آن وضع شده است و بر آن دلالت می کند، مؤثر در ارسال و بعث و القاء فاعل به سوی فعل احیاناً بشود. و جالب این است که محقق عراقی در کلامی که آنفاً از ایشان ذکر گردید، به همین مطلب اشاره دارد و می گوید «مصادق ذلك الربط الخاص الحاصل من تحريك المأمور نحو العمل» ایشان از طرفی این ربط و نسبت را ربط و نسبت ارسالی و محرّکی می داند و از طرفی دیگر خود این ربط و نسبت ارسالی را حاصل محرّکی می داند که مأمور را به سمت فعل تحریک می کند.

مضافاً بر اینکه اگر ما بگوییم مدلول وضعی هیئت امر نسبت ارسالیّه و ایقاعیّه است، آنوقت چه فرقی بین امر و جملات خبریّه ای می ماند که آنها هم به نحوی دلالت بر این ارسال و ایقاع دارند مثلاً کسی می گوید، طوفانی در راه است، اشخاص به محض شنیدن این جمله به سمت انجام افعالی حرکت می کنند.

و ما در اینجا می خواهیم این را بگوییم که امور مذکور، یعنی ارسال، تحریک و ... از آثار احیانی استعمال جملات انشائیّه در خارج است و هیچ ربطی به موضوع له آنها ندارد و لذا است همانطوری که استعمال امر احیاناً ارسال، بعث و ایقاع فاعل را به سمت ماده امر به همراه دارد، بسیاری از جملات خبریّه نیز همین طور است.

و به تعبیری دقیق تر، اموری مثل ارسال و تحریک، اموری خارجی هستند که می توانند یا در ردیف دواعی بر استعمال هیئت امر مطرح بشوند و یا اینکه می توانند در ردیف آثار مترتب بر صدور امر به صورت احیانی مطرح بشوند که در هر دو صورت ربطی به موضوع له و حتّی مستعمل فیّه ندارد.

و از همین جا روشن می شود فساد کلام حضرت امام خمینی «رحمة الله علیه» مبنی بر اینکه هیئت امر وضع شده است برای بعث و اغراء مخاطب به سمت فعل و در بعضی تقریرات ایشان اینطور نوشته شده که «هیئت الامر موضوعة لایجاد البعث و اغراء المخاطب نحو الفعل». چون در این بیان ایجاد بعث و اغراء علی الظاهر هدف بعث شناخته شده است و اما اینکه موضوع له آن چیست بیان نشده است.

«و الحمد لله ربّ العالمین»